

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра журналістики та мовної комунікації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан гуманітарно-
педагогічного факультету

Інна САВИЦЬКА

2024 р.

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри журналістики
та мовної комунікації

Протокол №9 від “8” квітня 2024 р.

В.о. завідувача кафедри

Марина НАВАЛЬНА

“РОЗГЛЯНУТО”

Гарант ОП «Журналістика»

Марина НАВАЛЬНА

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В МЕДІАДИСКУРСІ»**

спеціальність – 061 Журналістика

освітня програма – Журналістика

Гуманітарно-педагогічний факультет

Розробник: Бикова О.М., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

Опис навчальної дисципліни «Екологічна безпека в медіадискурсі»

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	Другий (магістерський)	
Спеціальність	061 «Журналістика»	
Освітня програма	Журналістика	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)		
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Курс (рік підготовки)	1	
Семестр	2	
Лекційні заняття	30 год.	
Практичні, семінарські заняття	30 год.	
Лабораторні заняття		
Самостійна робота	90 год.	
Індивідуальні завдання		
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4 год.	

1. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Майбутні журналісти вбачають значні проблеми в доступі до екологічної інформації та її сприйнятті. Деякі з них можуть бути успішно розв'язані за допомогою екологічної освіти журналістів та їхньої активної участі в процесі прийняття рішень. Українські громадяни все ще відчують брак екологічної інформації.

Наша держава потребує фахівців, які в межах своєї професійної діяльності здатні, користуючись знаннями національного і міжнародного екологічного законодавства, організувати проведення заходів, спрямованих на мінімізацію негативного рівня впливу природних і техногенних процесів на життєдіяльність людини та на стан навколишнього природного середовища, ідентифікувати джерела екологічної небезпеки, планувати та здійснювати медіадіяльність запобігання правопорушень у сфері екологічної безпеки.

Мета: формування у здобувачів вищої освіти відповідних компетенцій для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з обов'язковим дотриманням основних принципів екологічної безпеки, обґрунтованого уявлення про важливість екологічної безпеки та відчуття екологічної відповідальності; психологічної готовності до безпечної діяльності в умовах сучасного техногенного середовища та здатності до цілеспрямованих дій і захисту в умовах виникнення небезпек.

Набуття компетентностей: загальні компетентності (ЗК):

ЗК05. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

фахові (спеціальні) компетентності:

СК01. Здатність використовувати спеціалізовані концептуальні знання з теорії та історії журналістики, новітні технологічні досягнення для розв'язання задач дослідницького та інноваційного характеру у сфері журналістики.

СК08. Здатність до широкого висвітлення екологічних питань і проблем як глобального, так і регіонального значення.

СК09. Здатність створювати контент для інформаційного супроводу агросектору та ефективно просувати медійний продукт.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН02. Аналізувати та оцінювати потенційний вплив розвитку технологій на сучасний стан та розвиток журналістики.

ПРН03. Проводити збір, інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи досліджень.

ПРН06. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.

ПРН08. Використовувати передові знання і методики у процесі дослідження діяльності та створення нових медіаінституцій.

ПРН10. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з організацією нових медіаустанов та інституцій.

ПРН11. Брати продуктивну участь у розробленні проєктів документів, що регламентують діяльність в усіх сферах журналістики, обґрунтовувати суспільну потребу в їх прийнятті, прогнозувати результати їх впливу на суспільство.

ПРН12. Розробляти та реалізовувати інноваційні та дослідницькі проєкти у сфері журналістики з урахуванням правових, соціальних, економічних та етичних аспектів.

ПРН14. Розуміти наукові, правові та етичні аспекти екологічних проблем і закономірностей, висвітлювати питання взаємодії сучасного суспільства з навколишнім середовищем.

Програма та структура навчальної дисципліни Екологічна безпека в медіадискурсі

Змістовий модуль 1. Екологічна безпека в медіадискурсі: основні поняття

Тема 1. Екологічна безпека: основні поняття та інструментарій дослідження

Основні поняття та виміри екологічної безпеки. Екологічний стан. Екологічна небезпека. Екологічна ситуація. Екологічно конфліктна ситуація. Екологічна аварія та її класифікація. Екологічний вибух. Екологічна шкода. Екологічно-небезпечний об'єкт. Екологічний волонтаризм. Екологічні кризи та екологічні катастрофи, їх класифікація.

Тема 2. Екологічна безпека як складова національної безпеки

Національний інтерес у сфері екологічної безпеки. Ціннісний зміст екологічної безпеки. Об'єкти і суб'єкти екологічної безпеки. Основні риси та критерії екологічної безпеки. Шляхи вирішення екологічних проблем.

Тема 3. Правові засади національної екологічної безпеки

Державна політика в галузі екологічної безпеки. Законодавство, що регламентує здійснення різних видів діяльності з урахуванням питань забезпечення екологічної безпеки. Організації, що займаються питаннями охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Тема 4. Міжнародна екологічна політика

Міжнародні конвенції з питань екобезпеки водного середовища. Міжнародні конвенції з питань трансграничної екобезпеки. Загальна рамка світової кліматичної політики. Міжнародні конвенції, що регламентують інші питання екологічної безпеки.

Тема 5. Техногенно-радіаційні небезпеки України

Радіаційна небезпека та її рівень у різних регіонах України. Радіаційний фон та дози опромінення в Україні. Ускладненість радіоекологічної ситуації після аварії на ЧАЕС. Як писати про атомну енергетику. Які вразливі місця АЕС показала війна?

Тема 6. Екологічна журналістика під час бойових дій

Як знаходити і фіксувати злочини проти довкілля. Бомбардування та знищення сільськогосподарських угідь. Навмисна надзвичайна ситуація на окупованих територіях. Підпали. Екологічний тероризм. Міжнародне гуманітарне право. Довгострокові наслідки від бойових дій.

Змістовий модуль 2. Специфіка екологічної інформації

Тема 1. Екологічні проблеми атмосферного повітря

Парниковий ефект. Зменшення та торгівля викидами CO₂. Пошук інформації та експертів. Забруднення повітря України. Інструменти контролю забруднення. Розслідування випадків аномального забруднення повітря. Чому не можна спалювати листя?

Тема 2. Кліматична журналістика

Кліматична журналістика як один із секторів екологічної журналістики. Як писати про зміну клімату. Чи варто писати про клімат під час війни. Пошук актуальних тем та інформації про зміну клімату.

Тема 3. Екологічні проблеми природних вод України

Вплив діяльності людини на гідросферу та джерела її забруднення. Стан водних ресурсів України. Забрудненість річок. Моніторинг якості води. Якість питної води України. Як медіа запобігти негативному впливу на роботу централізованої системи водопостачання? Пріоритетні напрямки з охорони водних ресурсів та водного врядування в умовах війни і поствоєнного відновлення.

Тема 4. Агроекологічна оцінка ґрунтів України

Агроекологічний потенціал ґрунтів України. Основні тенденції у сфері використання земельних ресурсів. Характер техногенного забруднення ґрунтів. Рівень радіаційного забруднення ґрунтів після аварії на ЧАЕС. Агроекологічне зонування території.

Тема 5. Лісова реформа і управління біорізноманіттям

Міжнародні вимоги до збереження біорізноманіття та лісів. Що треба знати про «Смарагдову мережу»? Реформа лісового господарства. Як і куди повідомити про правопорушення щодо незаконної вирубки лісу? Екологічні правила заліснення територій.

Тема 6. Поводження з відходами. Сортування відходів

Поводження з відходами. Європейські директиви і наближення українського законодавства. Ієрархія поводження з відходами. Участь громад в процесі управління відходами. Поводження з відходами, що утворилися в процесі руйнувань будівель та споруд. Вторинне використання ресурсів.

Тема 7. Доступ до екологічної інформації. Дезінформація в екологічній тематиці

Основні етапи роботи з інформацією. Використання наукових даних в екологічному матеріалі. Аналіз недоліків у роботі з науковою інформацією. Недосконале висвітлення екологічних проблем. Термінологія. «Індекс туманності».

Тема 8. Розслідування у сфері екології

Тематика журналістських розслідувань. Чому писати про стан довкілля важливо? Транскордонні розслідування. Планування журналістського розслідування. Етапи екологічного розслідування. Перевірка фактів і юридична експертиза.

Тема 9. Журналістика рішень: застосування в екожурналістиці

Журналістика рішень: тематика, проблематика та жанри. Як продати історію редакції. Як провести інтерв'ю для журналістики рішень.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	Усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Екологічна безпека в медіадискурсі: основні поняття														
Тема 1. Екологічна безпека: основні поняття та інструментарій дослідження		10	2	2			6							
Тема 2. Екологічна безпека як складова національної безпеки		10	2	2			6							
Тема 3. Правові засади національної екологічної безпеки		10	2	2			6							
Тема 4. Міжнародна екологічна політика		10	2	2			6							
Тема 5. Техногенно-радіаційні небезпеки України		10	2	2			6							
Тема 6. Екологічна журналістика під час бойових дій		10	2	2			6							
Разом за змістовим модулем 1		60	12	12			36							
Змістовий модуль 2. Специфіка екологічної інформації														
Тема 1. Екологічні проблеми атмосферного повітря		10	2	2			6							
Тема 2. Кліматична журналістика		10	2	2			6							
Тема 3. Екологічні проблеми природних вод України		10	2	2			6							
Тема 4. Агроекологічна оцінка ґрунтів України		10	2	2			6							
Тема 5. Лісова реформа і управління біорізноманіттям		10	2	2			6							
Тема 6. Поводження з відходами. Сортування відходів		10	2	2			6							
Тема 7. Доступ до екологічної інформації. Дезінформація в екологічній тематиці		10	2	2			6							

Тема 8. Розслідування у сфері екології		10	2	2			6						
Тема 9. Журналістика рішень: застосування в екожурналістиці		10	2	2			6						
Разом за змістовим модулем 2		90	18	18			54						
Курсовий проект (робота) з _____ <small>(якщо є в робочому навчальному плані)</small>			-	-	-		-		-	-	-		-
Усього годин		150	30	30			90						

2. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено навчальним планом	
2		
...		

3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Екологічні проблеми в сучасному світі: джерела, суть, сучасний стан	2
2	Екологічні медіа: чому важливо писати про екологію	2
3	Національна нормативна база екологічної безпеки	2
4	Державна екологічна політика	2
5	Майстерність журналіста-еколога	2
6	Основна тематична спрямованість екологічної проблематики в українських медіа	2
7	Екологічні проблеми атмосферного повітря	2
8	Кліматична журналістика	2
9	Екологічні проблеми природних вод України	2
10	Агроекологічна оцінка ґрунтів України	2
11	Лісова реформа і управління біорізноманіттям	2
12	Поводження з відходами. Сортування відходів	2
13	Робота з науковою інформацією	2
14	Розслідування у сфері екології	2
15	Журналістика рішень: застосування в екожурналістиці	2

4. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено навчальним планом	
2		

...		
-----	--	--

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Екологічні проблеми в сучасному світі: джерела, суть, сучасний стан	6
2	Екологічні медіа: чому важливо писати про екологію	6
3	Національна нормативна база екологічної безпеки	6
4	Державна екологічна політика	6
5	Майстерність журналіста-еколога	6
6	Основна тематична спрямованість екологічної проблематики в українських медіа	6
7	Екологічні проблеми атмосферного повітря	6
8	Кліматична журналістика	6
9	Екологічні проблеми природних вод України	6
10	Агроекологічна оцінка ґрунтів України	6
11	Лісова реформа і управління біорізноманіттям	6
12	Поводження з відходами. Сортування відходів	6
13	Робота з науковою інформацією	6
14	Розслідування у сфері екології	6
15	Журналістика рішень: застосування в екожурналістиці	6

Зразки контрольних питань, тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Основні поняття та виміри екологічної безпеки.
2. Поняття «екологічний стан».
3. Поняття «екологічна небезпека».
4. Поняття «екологічна ситуація».
5. Поняття «екологічно конфліктна ситуація».
6. Поняття «екологічна аварія та її класифікація».
7. Поняття «екологічний вибух».
8. Поняття «екологічна шкода».
9. Поняття «екологічно-небезпечний об'єкт».
10. Поняття «екологічний волонтаризм».
11. Екологічні кризи та екологічні катастрофи, їх класифікація.
12. Національний інтерес у сфері екологічної безпеки.
13. Ціннісний зміст екологічної безпеки.
14. Об'єкти і суб'єкти екологічної безпеки.
15. Основні риси та критерії екологічної безпеки.
16. Шляхи вирішення екологічних проблем
17. Державна політика в галузі екологічної безпеки.
18. Законодавство, що регламентує здійснення різних видів діяльності з урахуванням питань забезпечення екологічної безпеки.
19. Організації, що займаються питаннями охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки
20. Міжнародні конвенції з питань екобезпеки водного середовища.
21. Міжнародні конвенції з питань транскордонної екобезпеки.
22. Загальна рамка світової кліматичної політики.
23. Міжнародні конвенції, що регламентують інші питання екологічної безпеки.
24. Радіаційна небезпека та її рівень у різних регіонах України.
25. Радіаційний фон та дози опромінення в Україні.
26. Ускладненість радіоекологічної ситуації після аварії на ЧАЕС.
27. Як писати про атомну енергетику.
28. Які вразливі місця АЕС показала війна?
29. Як знаходити і фіксувати злочини проти довкілля.
30. Навмисна надзвичайна ситуація на окупованих територіях.
31. Екологічний тероризм.
32. Довгострокові наслідки від бойових дій.
33. Поняття «парниковий ефект».
34. Зменшення та торгівля викидами CO₂.
35. Пошук інформації та експертів.
36. Забруднення повітря України.
37. Інструменти контролю забруднення.
38. Розслідування випадків аномального забруднення повітря.
39. Чому не можна спалювати листя?
40. Кліматична журналістика як один із секторів екологічної журналістики.
41. Як писати про зміну клімату.
42. Чи варто писати про клімат під час війни.
43. Пошук актуальних тем та інформації про зміну клімату.
44. Вплив діяльності людини на гідросферу та джерела її забруднення.
45. Стан водних ресурсів України.
46. Забрудненість річок.
47. Моніторинг якості води.
48. Як медіа запобігти негативному впливу на роботу централізованої системи водопостачання?
49. Пріоритетні напрямки з охорони водних ресурсів та водного врядування в умовах війни і поствоєнного відновлення.

50. Агроекологічний потенціал ґрунтів України.
51. Основні тенденції у сфері використання земельних ресурсів.
52. Характер техногенного забруднення ґрунтів.
53. Рівень радіаційного забруднення ґрунтів після аварії на ЧАЕС.
54. Агроекологічне зонування території.
55. Міжнародні вимоги до збереження біорізноманіття та лісів.
56. Що треба знати про «Смарагдову мережу»?
57. Реформа лісового господарства.
58. Як і куди повідомити про правопорушення щодо незаконної вирубки лісу? Екологічні правила заліснення територій.
59. Поводження з відходами.
60. Європейські директиви і наближення українського законодавства.
61. Ієрархія поведження з відходами.
62. Участь громад в процесі управління відходами.
63. Поводження з відходами, що утворилися в процесі руйнувань будівель та споруд. Вторинне використання ресурсів.
64. Основні етапи роботи з інформацією.
65. Використання наукових даних в екологічному матеріалі.
66. Аналіз недоліків у роботі з науковою інформацією.
67. Недосконале висвітлення екологічних проблем.
68. Тематика журналістських екологічних розслідувань.
69. Планування журналістського розслідування.
70. Етапи екологічного розслідування. Перевірка фактів і юридична експертиза.
71. Журналістика рішень: тематика, проблематика та жанри.
72. Як продати історію редакції.
73. Як провести інтерв'ю для журналістики рішень.

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
<p>ОС «Магістр» Спеціальність, освітня програма 061. Журналістика</p>	<p style="text-align: center;">Кафедра журналістики та мовної комунікації 2024-2025 навч. рік</p>	<p style="text-align: center;">ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни Екологічна безпека в медіадискурсі</p>	<p style="text-align: center;">Затверджую В.о. зав. кафедри Навальна М.І. 8 квітня 2024 р.</p>
Екзаменаційні запитання			
1. Кліматична журналістика як один із секторів екологічної журналістики.			
2. Основні риси та критерії екологічної безпеки.			
Тестові завдання			
1. Які методи збору інформації є найефективнішими при підготовці екологічного репортажу-розслідування: а) метод опитування та інтерв'ю; б) метод спостереження; в) проведення журналістського експерименту; г) усі значимі залежно від теми і задуму.			
2. Після генерального інтерв'ю і остаточного оформлення розслідування настає етап: а) перевіряти будь-яку отриману для оприлюднення інформацію; б) покладатися на думку і слово авторитетних людей і джерел і не перевіряти отримані факти.			
3. У чому полягає правило дотримання опосередкованих підтверджень: а) шукати тільки прямі докази; б) шукати мінімум три непрямі докази за відсутності прямих; в) шукати тільки непрямі докази; г) не шукати жодних доказів у разі відсутності прямих.			
4. У чому зазвичай полягає головна мета екологічного розслідування, що базується на зливах інформації: а) знайти кінцевого бенефіціара; б) довести порушення; в) підтвердити достовірність зливої інформації; г) отримати гучну справу.			
5. Укажіть найвдаліший варіант представлення даних: а) у 2022 році у водойми було скинуто близько 3600 тон сполук фосфору; б) у річку зливається безліч хімікатів; в) 3600 тон сполук фосфору скинуто у водойму, що перевищує норму; г) у водойми було скинуто близько 60 вагонів сполук фосфору (3600 тон).			
6. Чому підприємства металургійної або енергетичної галузі завдають найбільшої шкоди громаді України? а) підприємства металургійної та енергетичної галузей найбільша кількість в Україні; б) вони збудовані дуже давно та працюють за застарілими технологіями; в) підприємства будуються занадто близько до житлових масивів.			
7. Яких специфічних екологічних даних не існує? а) статистичні дані; б) екологічні перевірки Державної екологічної інспекції; в) обсяг сплачених екологічних податків; г) обсяг використаної електроенергії.			

<p>8. Якщо ви стали свідком загрози довкіллю, що спричинила РФ та хочете повідомити про це Міндовкілля, ви скористаетесь ресурсом:</p> <p>а) ЕкоДія; б) ЕкоМрія; в) ЕкоСистема; г) ЕкоЗагроза.</p>
<p>9. Яку назву отримав міжнародний кліматичний рух?</p> <p>а) 150; б) 250; в) 350; г) 450.</p>
<p>10. Якої формули слід дотримуватися у своїх матеріалах екожурналістам?</p> <p>а) Страх +Цікавість; б) Страх +Безнадія; в) Страх +Довіра; г) Страх +Надія.</p>

_____ (Бикова О.М)
(підпис)

Методи навчання.

За джерелами знань використовуються такі методи навчання: словесні – розповідь, пояснення; наочні – презентація, ілюстрація; практичні – індивідуальні завдання, самостійна робота, практична робота.

За характером логіки пізнання використовуються такі методи: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний.

За рівнем самостійної розумової діяльності використовуються методи: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

Задіяно практикум, спрямований на вироблення навичок самостійної моральної орієнтації майбутніх журналістів у складних професійних ситуаціях.

Форми контролю.

Усний контроль у вигляді індивідуального та фронтального опитування. Письмовий контроль у вигляді модульних контрольних робіт, виконання практичних завдань, тестування.

Розподіл балів, які отримують студенти. Оцінювання знань студента відбувається згідно з положення «Про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ від 22.12.2023 р. №6)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}}$.

Навчально-методичне забезпечення

1. Навчальний план підготовки магістра 061 «Журналістика».
2. Підручники та навчальні посібники.
3. Плани лекційних і практичних занять.
4. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
5. Семестрові завдання для самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни.
6. Перелік питань до іспиту.
7. Екзаменаційні білети.

Рекомендовані джерела інформації

1. Беляков О. Масова комунікація та екологічна політика: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001. 149 с.
2. Беляков О. Екологічна проблематика в засобах масової інформації. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 186 с.
3. Гопко Г. Нові постановки екологічних проблем України в мас-медіа // Вісник Львів. ун-ту. Серія журналістики. 2006. Вип. 28. С. 298-305. URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk28/V28_P4_8_Hopko.pdf
4. Довкілля для Європи: Довідник для тих, хто поширює інформацію / За ред. М.Ганюшкіної. К., 2002. 186 с.
5. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України: наукова доповідь / В. С. Кравців, П. В. Жук, Ю. І. Стадницький та ін.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2020. 97 с.
6. Екологічна безпека та економіка: монографія / М.І. Сокур, В.М. Шмандій, Є.К. Бабець, В.С. Білецький, І.Є. Мельнікова, О.В. Харламова, Л.С. Шелудченко. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2020. 240 с.
7. Мялковська Л. Неологічна культура в сучасних медіа в Україні. Обрії друкарства. 2023. Вип. 2 (14). С. 140-153.
8. Сарапіна М. Забезпечення екологічної безпеки: підручник. Харків: НУЦЗУ, 2019. 246 с.
9. Сек А. Журналістські екологічні розслідування. Львів: Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2022. 32 с.
10. Хилько М. Екологічна безпека України: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 267 с.